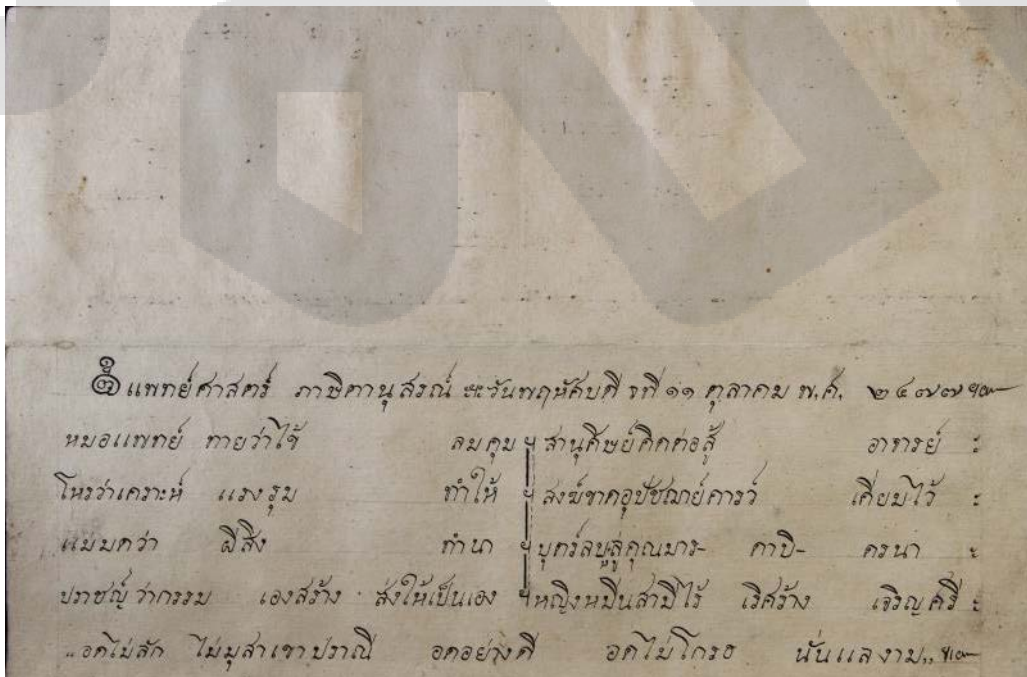

สันนิบาตคำกลอน

ดอกรัก พยัคศรี^๑
ปริวรรตและเรียบเรียง

1. รหัสเอกสาร	NPT007-024
2. ชื่อเรื่อง	สันนิบาตคำกลอน
3. หมวดเรื่อง	ตำราเวชศาสตร์
4. สถานที่สำรวจ	บ้านหมอเห สายโกสินทร์ ต.ไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล	บ้านหมอเห สายโกสินทร์ ต.ไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม
6. วันที่เขียน	11 ตุลาคม 2477
7. วันที่ทำสำเนา	23 สิงหาคม 2556
8. ชื่อผู้สร้าง	-
9. ประเภทของเอกสาร	สมุดไทยขาว
10. จำนวน	1 เล่ม 31 หน้า
11. ขนาดเอกสาร	36.2x12.1x3.5 ซม.
12. รูปแบบไฟล์เอกสาร	image/jpg
13. อักษรที่ใช้บันทึก	ไทย
14. ภาษาที่ใช้บันทึก	ไทย
15. สภาพของเอกสาร	สมบูรณ์
16. คำสำคัญ	สันนิบาต, ใช้สันนิบาต, ใช้สันนิบาตคำกลอน, คำโคลงสันนิบาต, โรคลม, แพทยศาสตร์, ภาษิตานุสรณ์, มหาอุตม์, ลมสันนิบาต, ใช้ดาวโคม, ใช้ดาวโคมตัวผู้, ใช้ดาวเรือง, จรรยาบรรณแพทย์

^๑ นักวิชาการ ฐานข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

สมุดไทยเรื่อง สันนิบาตคำกลอน ฉบับบ้านหมอเห สายโกสินทร์ ได้บันทึกวันที่เขียนเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ดังนั้นจึงพอสันนิษฐานอายุของเอกสารชิ้นนี้ได้ว่ามีอายุประมาณ ๘๐ ปี ส่วนต้นของเอกสารเขียนเป็นโคลงสี่สุภาพไว้ ๒ โคลง

โคลงแรกกล่าวถึงมุมมองของบุคคลในสาขาอาชีพต่างๆ ต่อโรคภัยไข้เจ็บ กล่าวคือ ถ้าหากเป็นแพทย์ก็จะบอกว่า เพราะไข้เพราะลม ถ้าเป็นโหรก็จะบอกว่าเป็นคราวเคราะห์ ถ้าเป็นแม่หมอผีก็จะบอกว่าเพราะมีผีเข้ามาทำร้าย ถ้าเป็นนักปราชญ์ก็จะบอกว่าเพราะกรรมที่เคยทำเอาไว้

โคลงที่สองกล่าวถึงคนที่ไม่มีความกตัญญูจะไม่เจริญ กล่าวคือ ลูกศิษย์คิดล้างครู ๑ สงฆ์ที่ขาดอุปัชฌาย์ ๑ บุตรลบหลู่คุณบิดามารดา ๑ หญิงดูหมิ่นสามีตัวเอง ๑

จากนั้นจึงต่อด้วยกลอนสุภาพ(กลอนแปด) กล่าวถึงจรรยาบรรณของบุคคลที่ประสงค์จะเป็นแพทย์ว่า ไม่ควรเห็นแก่เงินสินบาทคาดสินบนจนต้องทำให้เกิดการรักษาคนไข้ผิดพลาด ซึ่งจะทำให้เกิดกรรมหนักต่อตัวแพทย์เอง และจะต้องตกนรกทุกขันธ์ในอบาย ให้เรียนรู้เรื่องการแพทย์ให้ถ่องแท้และรักษาคนไข้ด้วยใจบริสุทธิ์เพื่อจะได้พบกับพระศรีอารียในโลกหน้า

ถัดนั้นเป็นกลอนสุภาพการกล่าวถึงลักษณะไข้สันนิบาต ตามคัมภีร์เดิม ว่ามี ๙ ชนิด ได้แก่

๑. สันนิบาตไฟฟ้า	๖. สันนิบาตกุมภกันท์น้อย
๒. สันนิบาตคางกบ	๗. สันนิบาตกุมภกันท์หลวง
๓. สันนิบาตบ้าหมู	๘. สันนิบาตกระด้าง
๔. สันนิบาตเส้นกร่อน	๙. สันนิบาตโลหิต
๕. สันนิบาตกำเดา	

จากนั้นก็จะกล่าวถึงสูตรยาสมุนไพรที่ใช้แก้ไข้สันนิบาตต่างๆ ได้แก่

๑. ยามหาอุตม แก้มสันนิบาต	๖. ยาแก้สันนิบาตลูกอ่อน
๒. ยาแก้สันนิบาตนางนวล	๗. ยาแก้สันนิบาตกระด้าง
๓. ยาแก้สันนิบาตเลือด	๘. ยาหม้อแก้ไข้สันนิบาตกุมภกันท์และไข้รากสาด
๔. ยาแก้มหาสันนิบาต	
๕. ยาแก้กุมภกันท์สันนิบาต	

สุดท้ายกล่าวถึงกำเนิดไข้ดาวโคมตัวผู้ และไข้ดาวเรือง วิธีการวินิจฉัยโรคไข้ทั้ง ๒ และสูตรยาสมุนไพรแก้ไข้ชื่อ พระอาทิตย์จักรถ มีค่าขวัญข้าว ๕ ชั่งทอง

แพทย์ศาสตร์ ภาษิตานุสรณ์ ฯ วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

หมอแพทย์ทนายว่าใช้	ลมคุม	สานุศิษย์คิดต่อสู้	อาจารย์
โหรว่าเคราะห์แรงรุม	ทำให้	สงฆ์ขาดอุปฌาย์คารว	เคี้ยวไว้
แม่มดว่าผีสิง	ทำนา	บุตรลบหลู่คุณมาร-	ดาบิ- ดรนา
ปราชญ์ว่ากรรม	เองสร้าง ส่งให้เป็นเอง	หญิงหมั้นสามไร่	เรศร้าง เจริญศรี

“อดไม่ลัก ไม่มูสาเขาปราณี อดอย่างดี อดไม่โกรธ นันแลงาม”

๑ อันว่าแพทย์แผนแผนเหมือนด้วยกันหมด

จงแก้ไขไข้เดิมให้ควรกาล

ผู้ศึกษาจะประสงค์เป็นพงศ์แพทย์

แต่รู้ยากก็รักษาด้วยอารมณ์

ไม่เรียนรู้ครุฑคัมภีร์แพทย์

เห็นเขาพูดพูดบ้างลำพังการ

ถ้าโรคกล่าววางยากกับเพศผิด

ถึงสองครั้งสามครั้งตั้งดำดิน

จะเกิดกรรมล้าเหลือขนาดหนัก

จะทนทุกขในอบายเพราะหลายลง

ถ้าเรียนรู้ครุฑคัมภีร์แพทย์

จงรักษาผ่องใสด้วยใจทำ

ให้ใสผ่องดุจดวงประเทืองเพชร

ถึงใกล้ไกลในนอกออกตำบล

เพราะขันตีเมตตาอันสามารถ

ไปเขยชมช่อชั้นพรรณราย

ตัวเราผู้สำเนาสิทธิสาร

ที่ท่านปราชญ์ชาติเชื้อชาวปรีชา

เห็นชอบผิดช่วยประดิษฐ์ประดับด้วย

ที่โง่งเงาเต๋าดายอย่าแต่งตาม

ทำชุกชนจะไปทโนบายบาป

ถ้ารักเรียนเพียรมีเห็นดีดู

เดชะสัตย์อธิษฐานการกุศล

ให้สุขสันโรคนิราจร

ให้เป็นแพทย์พบบาทพระศาสดา

ตามเสด็จเสร็จเข้าไปในด้าวแดน

จะปรากฏผิดกันแต่สัณฐาน

อย่ารำคาญไข้แขกไม่คายคม

ให้รู้แปดลักษณะเป็นปฐม

เพราะนิยมลาภทรัพย์พลิงคาร^๒

ทำเปื้อนแปดปดไปด้วยโวหาร

เอายากาพประกอบเป็นยาเกิน

แต่สักนิดที่เตียวก็เฉียวฉิน

เหมือนตีมกีนน้ำกรดเข้ากรอกทรง

เวรจกซ์ดให้ยิ่งใหญ่หลวง

อย่าโลภลวงลำพองคะนองทำ

ไม่เปื้อนแปดปดปดที่คดขำ

อย่าอมอำแอบกินแต่สินบน

ดังสำเร็จพระนิพพานกาลกุศลผล

ได้ยินยอมยกคุณขึ้นทูลไว้

เมื่อสิ้นชาติจะไปเกิดดูเถิดฉาย

อันเพริดพรายเพียงพรหมภิรมยา

มิใช่ชาญเชิงแต่จะแก่งว่า

ช่วยจินดาชั่วดีให้ทีความ

ขอเชิญช่วยค้าชูโลกทั้งสาม

ตะลนลามกลายกลับตำรับครู

พออ่านทราบเห็นเพราะเสนาหุ

ท่านจงรู้เหมือนเราแต่งเป็นเรื่องกลอน ฯ

ช่วยชูชนมอย่าให้ฉับพลันสังหรณ์

เมื่อม้วยมรณขอให้หมายเอาเมืองแมน

พระศรีอาริยะเลิศประเสริฐแสน

ถึงเมืองแมนมัตพะโมกนิพพานเอย

^๒ ทรัพย์ศฤงคาร.

๑ สิทธิการียะ จักกล่าวลักษณะใช้สันนิบาตคำกลอนตามคัมภีร์เดิมมีดังนี้

๑ สันนิบาตไฟฟ้าวราฤทธิ์ เอาน้ำพรมโหมร่างไม่ว่างกร	ดังเพลิงพิชเฝ้าพังจะสังหารณ์ ให้เราร้อนพิษเพศสองเนตรแดง ฯ
๒ สันนิบาตคางกบให้หบโษษฐ์ ให้หอบหวนรวนรีไม่มีแรง	ทะเลิ่งโลดลั่นตาตุคาแข็ง ชีวหา ^๑ แห่งคาปากลำบากใจ ฯ
๓ สันนิบาต(นิบาต)บำหุดุสงสาร ดูเหมือนสิ้นสมประดีไม่มีใจ	ทำนลานหลาบเหลือกน้ำลายไหล ดังพัดไก่อเลือกกลิ้งลงวังวน ฯ
๔ สันนิบาตหนึ่งนั้นเป็นด้วยเส้นกล่อน ระส่ำระสายอยู่ในกายวิการกน	ดูเนตรร้อนแลเหลือองไม่เป็นผล ให้ตึงตทรเวทนากาย ฯ
๕ สันนิบาตกำเดาให้เมามัว บางที่สร้างบางที่ก็มีคลาย	ให้ปวดเคียรเจียนคอจะขาดไซ้ เที่ยวฝึกไฝร่นร้องดังต้องตี ฯ
๖ สันนิบาตหนึ่งนั้นกุมภณัฏน้อย กำมือมดขดขาเป็นท่าที่	ดูชดช้อยเชิงชักเหมือนยักษ์ผี ดูสีเนตรแดงผาดดังขาด ^๔ ทา
เพราะเกิดลมให้ระบมไปทุกเปื้อง เดิมปฐมลมปัสวาดา ^๕	จะถามเรื่องมีใครรู้ในภาษา มันตรึงตราไว้ให้กรรม ^๖ ระบมทรวง ฯ
๗ สันนิบาตชาติหนึ่งนั้นดูชิงชัน จะดีร้ายคล้ายเป็นเหมือนทั้งปวง	นามกรนั้นมันกุมภณัฏหลวง ทั้งสองดวงเนตรแดงดังแสงไฟ
ให้ปากเบี้ยวเคี้ยวฟันทะยานนิก ดูเหมือนสิ้นสมประดีไม่มีใจ	ให้กึกกักตะเกียกตะกายน้ำลายไหล จงแก้ไขอย่าให้ลดกำหนดนาน ฯ
๘ สันนิบาตกระด้างให้ช่างเหม็น ให้ปากพองหนองเน่ากำหนดนาน	ดูเส้นเอ็นแข็งชันดังฟันขวาน จะเปรียบปานดุจโรคมะเร็งไร
ที่รากฟันลั่นเลอะเป็นน้ำเหลือง ไม่เร็วพลันนานวันจะบรลัย	มันยังเยื้องย้อยยับไม่นับได้ จงแก้ไขอย่าให้ลดกำหนดเป็น ฯ
๙ สันนิบาตโลหิตมีฤทธิ์ร้าย ให้ร่ำฤทธิ์วารีฉวีเย็น	ดูผิวกายสุกแดงดังแสงเสน หม้อเขมน่มุงยาอย่าช้านาน ฯ

๑๐ ฯ จบคำโคลงใช้สันนิบาต ที่นี้จะกล่าวยาแก้ไขสันนิบาตต่อไป ฯ

^๑ น่าจะเป็นคำว่า “ชีวหา”.

^๔ วัตถุสีแดงสดชนิดหนึ่ง เป็นผงก็มี เป็นก้อนก็มี ใช้ทำยาไทยหรือประสมกับน้ำมันสำหรับประทับตราหรือทาสิ่งของ.

^๕ ลมหายใจออก.

^๖ กรรม คือ กรรม.

๑ ยาซ่อมหาอุดม สำหรับลมสันนิบาต ถ้าอาพาธชักปากเบี้ยว ขอบคิ้วเขียวตาแหกครั้ง แก่เลือดค้างตื้นขึ้นมา เสพสุรา เปลี่ยวดำจับ ในตำรับให้เอาใบกะเพรา ผักคลาดใช้ แฉกกล้วย ใบพรมมิ ตรีกะตุก หอมกะเทียม เท่ากันเปี่ยมทั้ง ๙ สิ่ง ตำแล้ว จึงผิงลมไว้ หย่ายอนไฟเอาเท่ายา ตำราว่าอย่าพึ่งใส่ หาให้ได้ร้อยแปด ถ้าไม่ได้เอาแต่หัวว่างจงจำ ตีตะพานน้ำ เทีย หมูเถื่อน จะเซ็ เหลี่ยม เอาให้ได้ กระสายใช้แซ่สุรา แล้วเอายาที่ผิงไว้ หย่ายอนไฟบดผสม น้ำดีพรมเป็นกระสาย บดแหลกได้อย่าพึ่ง ปั่น หมักกลมไว้สัก ๑ คืน ครั้นรุ่งขึ้นจึงปั้นตาก ตามแต่ยักกระสายใช้ ดูแก่ไปเถิดท่านเอ๋ย ๓๑-

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะลมสันนิบาต ๗ ประการ มีอาการตื่นมือสั่น พูดเสียงสั่นทำปากขมุ(บ)ขมิบ ให้ปวดหัว จับสั่น เมื่อยทั้งตัว ครั้นมันแก่เข้ากลายเป็นมือตายตื่นตายไปทั้งตัว ไหวตัวไม่ได้ นอนกินข้าวกินน้ำ กำหนด ๗ ปีตาย แพทย์ สมมติเรียกว่า ลมตะคริว หรือเรียกว่า สันนิบาตลม แก้วด้วยยานี้ รากเล็บมือนาง ๑ อ้อยแดง ๑ ขอบชะนางแดง ๑ รากพันงู แดง ๑ ลูกขี้กาแดง ๑ รากทองแดง ๑ พยายา ๑ รากตะลุมพุกแดง ๑ ยาข้าวเย็น ๑ สมอทั้ง ๓ เมื่อเอาลงหม้อเงินขวยข้าว ๑ สลึง เสกด้วยสัพพาสี^๗ แล้วต้มรับประทานแล ๓๑-

ถ้าไม่ฟัง^๘ เอารากกะทียบยอด ๑ หัวพุทธรักษา ๑ หัวหมู ๑ หัวหญ้าชันกาศ ๑ พริกไทย ๑ ดีปลี ๑ ว่านน้ำ ๑ ราก ปลาไหลเผือก ๑ ชะเอมเทศ ๑ กำลั้ววัวเถลิง ๑ รากชะพลู ๑ จันทน์แดง ๑ แก่นสน ๑ แสมसान ๑ แก่นปฐ ๑ รากหมีเหม็น ๑ รวมเสกด้วยพุทธรุณ^๙ ต้มรับประทานแล ๓๑-

๑ สันนิบาตนางนวล มันให้ปวดหัวตัวร้อน ท้องล้นอยู่ครัด อยู่ ๒-๓ วันก็ดี จะเยียวยาสิ่งใดก็ไม่ชอบ แต่อาหาร รับประทานได้ ครึ่งถึง ๙-๑๐ วัน ก็ลงเป็นโลหิต ถ้ามันแก่ถึงกำหนด ๑๑ ตาย แพทย์สมมตินามอีกนัยหนึ่งว่า ลงแดง ให้ ประกอบยาแก้ เอาแก่นมะหวด ๑ ใบกระท่อม ๑ รากทับทิม ๑ รากมะม่วงพรวน ๑ รากแคแดง ๑ ดอกบัวหลวง ๑ ดอกมะลิ ๑ ดอกบุณฑก ๑ ดอกกรรณิการ ๑ ยาข้าวเย็น ๑ รวมเสกด้วย ๕ พระองค์^{๑๐} ขวยข้าว ๑ สลึง ต้มรับประทานแล ๓

^๗ สัพพาสี เป็นชื่อคาลาที่หมอยาสมัยโบราณใช้เสกด้วยาลงหม้อต้มยา ที่มาของคาลานี้มาจาก “บทขัดขันธปริตตั้ง” ในบทสวดมนต์เจ็ด ตำนาน สิบสองตำนาน และด้วยเหตุที่บทขัดขันธปริตตั้งขึ้นต้นด้วยคำว่า “สพพาสี” จึงได้ชื่อว่า “สัพพาสี” นั่นเอง ซึ่งมีคาลาดังนี้

สพพาสีวิสาขาตีนิ ทิพพมนตาคห วิยยนาเสติ วิสั โหรัสเสณจาปี ปริสุสย

อาณกเขตตมทิ สพพตล สพพทา สพพปาณินิ สพพโสปี นิวาเรติ ปริตตนมกณาม เห

^๘ ถ้าอาการไม่บรรเทา

^๙ พุทธรุณ เป็นชื่อคาลาในบทสวดมนต์ที่กล่าวถึงคุณทั้งหลายของพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุที่คำขึ้นต้นของพุทธรุณขึ้นต้นด้วย “อิติปิ โส” คาลา พุทธรุณนี้จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “คาลาอิติปิโส” คาลาพุทธรุณว่าดังนี้

อิติปิ โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทโธ วิชชาจรณสมปนโน สุตโต

โลกวิทู อนุตตรโร ปุริสทมสารถิ สตถาเทวมานุสสานิ พุทโธ ภควาติ

^{๑๐} ๕ พระองค์ เป็นชื่อคาลาหัวใจพระเจ้า ๕ พระองค์ คือ น โม พุท ธา ย หมายถึง พระนามย่อของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๕

พระองค์ในภัทรกัปป์ ดังนี้ น คือ พระกกุสันธะ พระพุทธเจ้าองค์แรก โม คือ พระโกนาคมนะ พระพุทธเจ้าองค์ที่สอง พุท คือ พระกัสสปะ พระพุทธเจ้าองค์ที่สาม ธา คือ พระโคตมะ พระพุทธเจ้าองค์ที่สี่(ปัจจุบัน) และ ย คือ พระศรีอาริยมตไตรย พระพุทธเจ้าองค์ที่ห้าองค์สุดท้าย ในภัทรกัปป์

ถ้าไม่ถูกเอาบอระเพ็ด ๗ ท่อน ขมิ้นอ้อย ๗ แว่น รากกล้วยดิบ ๑ ใบกระท่อม ๑ รากหนาด ๑ รากมะปรางหวาน ๑ เถาหญ้านาง ๑ รากสะเดา ๑ ยาข้าวเย็น ๑ รากตาลโตนด ๑ ดอกบัวหลวง ๑ ดอกมะลิ ๑ จันทน์ทั้ง ๒ รากชะมดต้น ๑ รวมเสกด้วยพระไตรสรณาคม^{๑๑} ขวัญข้าว^{๑๒} ๑ สลึง ต้มรับประทานแล ฯ

ถ้าไม่หาย เอารากฝ้ายแดง ๑ ใบกระท่อม ๑ กระดุกควายเผือก ๑ ดินสอพอง ๑ แก่นสน ๑ มหาสะดำ ๑ สีเสียดเทศ ๑ วานกิบแรด ๑ ลูกมะกอก ๑ เทียนดำ ๑ ดอกโยทะกา ๑ ดอกลำดวน ๑ ต้มรับประทานแก้สันนิบาตนางนวล แล ฯ๑๐

๑ สันนิบาตเลือด เมื่อจะเป็นนั้นมันให้จับตาขึ้นมาก่อน ให้ตาเหลือง คอเหลือง ตีนเหลือง มันให้ปวดหัวเป็นกำลัง ครั้นถึง ๗ วันแล้วหายไป มันทำให้หน้ามืด หัวเราะบ้างร้องไห้บ้าง พุดพรวดไป แลให้ลุกขึ้นมา ให้ซักหลังแอนไป ๒-๓ วัน ทำหลอกพุดเพื่อดังขึ้นมา กำหนดมัน ๓ ปีตายแล ยาแก้ท่านให้เอาบอระเพ็ด ๗ ท่อน ขมิ้นอ้อย ๗ แว่น หัวคล้า ๑ รากหวายขม ๑ รากไม้ลวก ๑ สันพร้านางแอ ๑ หญ้านาง ๑ รากมะดูก ๑ รากขี้กาขาว ๑ รากขี้กาแดง ๑ รากมะเดื่อหลวง ๑ ตะไคร้ ๑ ก้างปลาแดง ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ ยาข้าวเย็น ๒ ตำลึง ๒ บาท ยาดำ ๑ บาท ต้มรับประทาน ปักเฉลว ห้ามคนซักไฟ เมื่อเอายาลงหม้อเสกด้วยสัพพาสี ขวัญข้าว ๑ สลึง ต้มรับประทานแล ฯ

ถ้าไม่หายเอาเถาหมวกแดง ๑ เถาโคคลาน ๑ ตะไคร้ ๑ รากชิงซี่ ๑ รากหวายขม ๑ รากตะขบป่า ๑ หญ้าปากควาย ๑ รากไคร้เครือ ๑ รากปลาไหลเผือก ๑ ตุมกาแดง ๑ รากพุงคอก ๑ รากหญ้านาง ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ สมมทะเล ๑ บอระเพ็ด ๑ ทรงบาดาล ๑ กำลังวัวเถลิง ๑ มหาสะดำ ๑ เทียนทั้ง ๕ ยาข้าวเย็น ๖ บาท ต้มรับประทานแก้สันนิบาตเลือด เมื่อจะกินเสกด้วยสัพพาสี ฯ

ถ้าไม่หายเอารากมะดูก ๑ รากหญ้าคา ๑ รากไทร ๑ หัวหมู ๑ รากพุงคอก ๑ หัวคล้า ๑ วานน้ำ ๑ หญ้านาง ๑ ลูกคัตเค้า ๑ เท้ายายม่อม ๑ แก่นปฐ ๑ แก่นสน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ โกรฐหัวบัว ๑ โกรฐพุงปลา ๑ โกรฐสอ ๑ ต้มเมื่อจะให้รับประทานเสกด้วย ๕ พระองค์ ฯ

ถ้าไม่หาย เอารากก้างปลาแดง ๑ รากสลอดน้ำ ๑ รากชิงซี่ ๑ แก่นลั่นทม เถาวัลย์เปรียง ๑ รากทรงบาดาล ๑ ขี้เหล็กเลือด ๑ วานร่อนทอง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เทียนทั้ง ๕ ต้มเมื่อจะให้รับประทานเสกด้วยสัพพาสี สัพพุธา แก้สันนิบาตเลือด ฯ๑๑

กล่าวด้วยยาเกร็ดแก้ไขต่อไป ฯ๑๒

๑ ยาหม้อแก้สันนิบาต เอารากมะแว้งทั้ง ๒ รากเท้ายายม่อม ๑ เปลือกโมกมัน ๑ รากเสนียด ๑ สะค้าน ๑ หัวหมู ๑ กระดอม ๑ จุกโรหิณี ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ สมอไทย ๑ แก้วร้อนกระวนกระวาย แก้วกระหายน้ำ แก้วเปื้ออาหาร แก้วไอ แก้วเสียดแทง แก่นอนไม่หลับ เวลาเช้าค่ำ หายแล ฯ๑๓

๑ ยาแก้กุ่มก้นสันนิบาต แก้วสารพัดไข้ สารพัดลมทั้งปวง เอาพริก ๑ ชิง ๑ สมอไทย ๑ ลำพัน ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ โกรฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ การบูร ๑ น้ำประสานทอง ๑ พิมเสน ๑ สมุลแว้ง ๑ แผลกหอม ๑ สังวาลพระอินทร์ ๑ ลูกผักกาด ๑ เม็ดผักชีทั้งสอง ๑ เอาสิ่ง ๑ สลึง ๑ เพ็อง จุกโรหิณี ๑ ไคร้เครือ ๑ ลูกสาระเพช ๑ สิ่งละ ๔ บาท ดีปลี ๓ บาท บดทำแท่งกับน้ำขิง น้ำจันทน์ น้ำร้อนก็ได้ แก้ใช้สันนิบาต สัมปะชวน แก้ได้จนถึงจะดูชวน ถ้าสันนิบาตตรี

^{๑๑} พระไตรสรณาคม เป็นบทสวดมนต์หมายถึง การถึงสรณะทั้ง ๓ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึก มีคาลว่าดังนี้

พุทฺธ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

พุทฺธมปิ พุทฺธ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ตติยมปิ พุทฺธ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

^{๑๒} คาสินบนซึ่งเจ้าของใช้บนไว้ต่อหมอ เมื่อหายใช้ยกขวัญข้าวนี้ไปเป็นคารักราช.

โทษล้นกระด้างคางแข็งขบฟันเจระจามือออก เอายานี้ละลายน้ำดอกไม้แทรกชมดพิมเสน ชันทสกร ให้กรอกเข้าไปเจระจาได้ ถ้าเป็นไข้สันนิบาตแปรไปตมูกเลือดแดงให้คั่งไปก็ตี ให้รากลม รากน้ำลาย แปรไปต่างๆ แก้วข้าว แก้วหานหาย เป็นหืดไปริดสีดวงมองคร่อ ลมจุกอก รับประทานยานี้หายแล ฯ๑-

๑ ถ้าใช้คั่งไม่รู้สีกสมประดี เอารากกำปลาทั้ง ๒ ขี้กาทั้ง ๒ แก่นคูน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ตรีผลา ๑ ตาไม้สีสุก ๑ จิงจ้อหลวง ๑ ลูกฝ้าย ๑ เปลือกกุ่มทั้ง ๒ ต้มรับประทานแล ฯ

ถ้ายังไม่ถูกเอาแก่นคูน ๑ แก่นมะกา ๑ รากทองแตก ๑ ก้านสะเดา ๑ กะดอม ๑ หญ้าปากควาย ๑ หัวหมู ๑ บอระเพ็ด ๑ พริก ๑ ขิง ๑ กกลังกา ๑ หัวหอม ๑ ข่าตาแดง ๑ ต้มรับประทานแล ฯ๑-

๑ ยาแก้สันนิบาตลูกอ่อน เป็นลมแก้ไข้ก็ตีให้ชักมือกำตีนกำ แลท้องคัด บางทีให้ชักหลังแนไป คอหงนตาเหลือก บางทีให้ชักปากเขียว ลมเหล่านี้ชื่อว่ากุมภณท์ ให้แก้ด้วยยานี้เอาเปลือกชะคราม ดอกแดง ๑ เนระพูสีเทศ ๑ วานกิบแรด ๑ วานร้อนทอง ๑ สังกรณี ๑ ราชดัด ๑ พริก ๑ ขิง ๑ บดทำแท่ง ๑ ถ้าร้อนละลายน้ำรากบัวหลวงกินแก้คอเอาชะเอมมาฝนละลายยา กิน ถ้าชักหลังแอ่นละลายน้ำใบหนาดต้มกิน ถ้ามีฟิงละลายน้ำกะเทียมกิน ถ้ามีฟิงละลายน้ำมะนาวกิน ถ้าไม่ฟิงละลายน้ำฝักกิน ฯ๑-

๑ ขนานหนึ่งเอารากอ้อยแดง ๑ หัวหมู ๓ หัว ใบเสนียด ๓ ใบ วานน้ำ ๓ ใบ หญ้าปากควาย ๑ หัวคูน ๑ ใบแมงลัก ๑ ข่า ๗ แวน ๑ ใบสันพราหมณ์ ๗ ใบ เปลือกมะงั่ว ๑ พริก ๑ งาดำ ๑ เอา ๓ หยิบ ถั่วเขียว ๓ หยิบ บดละลายน้ำร้อนกินแก้ลมจับ แก้วฟ้าขึ้นหน้า และขึ้นทั่วตัว และแก้ลมขึ้นให้เจ็บท้อง ให้ท้องขึ้น หญิงขึ้นซ้าย ชายขึ้นขวา ฯ๑-

๑ ยาแก้สันนิบาตกระด้าง เขม่นทั้งตัว ให้ตาแดง เอาวานกิบแรด ๑ เนระพูสี ๑ เทียนดำ ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ รวมคั่วให้เกรียม เอาพริก ๑ ขิง ๑ กกลังกา ๑ ดีปลี ๑ รังแมงไยเผาไฟ ๑ บดละลายน้ำมะงั่วแก้กินอับจนก็ตีแล ฯ๑-

๑ แก้ไข้สะท้านหนาว ไข้หัวลม ไข้สันนิบาต แลลมเสียดแทงทั่วทั้งตัว เอาใบสันพราหมณ์ ๑ ใบคนทีสอ ๑ ใบระงับพิษ ๑ เจตมูลทั้งรากทั้งใบ ๑ ดอกตัง ๑ ขิง ๑ กกลังกา ๑ ผักคราด ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ บดทำผง ถ้าไข้แต่เช้าถึงเที่ยงละลายน้ำข้าวขาวกิน ถ้าไข้แต่ค่ำถึงเที่ยงคืนละลายน้ำส้มชากิน ถ้าไข้แต่เที่ยงคืนไปจนรุ่งละลายน้ำมะนาวกิน ถ้าไข้สะท้านหนาว ละลายน้ำจันทน์หอมกินแล ฯ๑-

๑ ถ้าไข้พิษมันแล่นไปทั่วทั้งตัวให้ตีมือตายไปก็ตี ให้ประกอบยานี้แก้ เอารากพิรังกาสา ๑ เปลือกโมกมัน ๑ เปลือกคนดินสอ ๑ หัวหมู ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ จิงจ้อหลวง ๑ ผักคราด ๑ ขิง ๑ พริก ๑ กก ๑ พิษนาถ ๑ ระย้อม ๑ รวมตำผงละลายน้ำผึ้ง ชันทสกรก็ได้ น้ำมะนาว น้ำส้มมะขามเปียก รับประทานแล ฯ๑-

๑ ถ้าจะใคร่รู้ชัดว่า เป็นไข้สันนิบาตหรือรากสาธ เอาโพล ๑ รากคากรอง ๑ รากมะกล่ำเครือ ๑ ต้มกิน ถ้าไข้สันนิบาตหยุดแล ถ้ารากสาขานไม่ฟังแล ฯ๑-

๑ ถ้าไข้สันนิบาตเพื่อลมและเสลด มันให้ปากหวาน ขัดทรวง ระส่ำระสายใจนัก เอารากชะพลู ๑ ขิง ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ สะค้าน ๑ ดีปลี ๑ ต้มรับประทานแล ฯ๑-

๑ ยาหม้อแก้ไข้สันนิบาตกุมภณท์ แลไข้รากสาธ ให้ชักมือกำตีนกำ แลสันนิบาตสาวโย ไข้ธำอีดแดง ละอองพระบาท ไข้สะท้านร้อนสะท้านหนาว เอารากมะแว้งทั้ง ๒ รากมะเขือขึ้น ๑ รากมะเอ็ก ๑ รากเสนียด ๑ สะค้าน ๑ พันงูแดง ๑ มะขามป้อม ๑ ตรีผล ๑ รากแห่น ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ หัวหมู ๑ สนเทศ ๑ จันทน์เทศ ๑ เทียนตันทั้ง ๕ ผักหอม ๑ พริก ๑ ขิง ๑ กกลังกา ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ ขี้กาแดง ๑ บอระเพ็ด ๓๓ ท่อน ข่าแก่ ๓๓ ท่อน ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน ลูกกะดอด ๑ ดีปลี ๑ ผักคูน ๑ โกรฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ต้ม ถ้าไข้อาเจียนใส่หัวหมูให้มาก ถ้าไข้เสียดแทงเอาสน จันทน์ ใส่ลงให้มาก ถ้าไข้ทันท้องเอาผักคูน ยาตำใส่ลงลูใช้ ยาหม้อนี้แก้ไข้สันนิบาตทุกอัน แก้ไข้ครั้งดั่งผีเข้าอยู่ ลูกขึ้นจับมิดพริ้ว แก้วคั่งทั้งกลางวัน กลางคืน แก้ไข้ธำอีดแดง ไข้หัดลงท้อง ตมูกเลือด ตมียานี้ให้รับประทานเถิด ฯ๑- จบ ๑ ตอน ฯ๑-

๑ จะกล่าวกำเนิดใช้ชื่อดาวโคมตัวผู้ รักษายาก ถ้าใช้ดาวเรืองรักษาง่าย ถ้าใช้ดาวโคมอาการให้ปวดศีรษะ ให้เชื่อมคางแข็ง พุดไม้ใคร่ได้ ดินเย็นเพียงข้อเข่า มือเย็นเพียงข้อศอก ถ้าใครจะรู้พื้นเทียน ๑ บาท เงินติดเทียน ๑ สลึง จงเอาน้ำมาเสกจนกว่าจะสิ้นเทียนครึ่งเล่ม แล้วเอาน้ำนั้นทา เอาเทียนส่องดู จะเห็นเป็นเงาอยู่ในเนื้อจะเป็นดาวเรืองหรือดาวโคมพิจารณาดูเถิด ใช้ดาวโคมเมื่อจะตายให้ร้อนในอกดังเอาไฟสุ่มไว้ภายใน เอาน้ำรดก็ไม่หาย ถ้าครบ ๗ วันตายแล ฯ

ถ้าใช้ดาวเรืองให้ร้อนทั่วร่างกายกำหนด ๗ วันตาย มันก็ผุดเมื่อตายแล้วเป็นดอกดวงขึ้นมา โลกสมมติว่าเป็นมือตาย ยากที่แพทย์จะรักษา ถ้าวางยาไม่ถูก ๓ วันตาย ถ้ายังไม่ตาย ถ้าพุดได้แล้ว ให้แพทย์พิจารณาเถิด ต้องตั้งขวัญข้าว ๔ บาท ต้องตั้งขวัญข้าวยาวนานนี้ ตามครูสอนถ้าไม่ได้ขวัญข้าวอย่ารักษาเลย ยาแก้ใช้ดาวโคม ดาวเรือง ชื่อว่าพระอาทิตย์จักรถ ท่านให้เอากะทิบยอด ๑ หัวพุทธรักษา ๑ รากฝักตีนครุฑ ๑ รากพุด ๑ ใบระงับพิษ ๑ ใบเงิน ๑ ใบทอง ๑ รากหญ้านาง ๑ ฆ้องสามย่าน ๑ หางตะเข้ ๑ ใบฝักข้าว ๑ ใบสวาด ๑ มหาสะดำ ๑ เนระพูสี ๑ วานกิบแรด ๑ หน่อแรด ๑ เขากวาง ๑ เขี้ยวเสือ ๑ เขากูย เขาควายเผือก ๑ สน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ เนื้อไม้ ๑ ฤๅษณา ๑ ขอนดอก ๑ พิมเสน ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ลูกมะคำดีควาย ๑ โกรฐหัวบัว ๑ โกรฐสอ ๑ ชะมด ๑ ตำผางเอาตึงเหลื่อมเป็นกระสายบดทำแท่ง แก้ได้ใช้ดาวเรืองดาวโคมละลายน้ำข้าวข้าวหรือน้ำจันทน์แดง ถ้าไม่หายน้ำรากหญ้านางต้ม ถ้าไม่ฟังน้ำลูกมะคำดีควายต้ม ถ้ายากิน ถ้าไม่หายเอาจันทน์ทั้ง ๒ ไขมันอ้อย ไขมันชันเป็นกระสาย ไม่ฟังน้ำโกรฐหัวบัวต้ม ฯ

ถ้าเกิดกาฬภายในจับหัวใจสลบไป ถ้าจะแก้เอาหัวตำลึง ๑ น้ำคร่า ๑ ดิงเหลื่อม ๑ เป็นกระสายจืดปากกรอกยาเข้าไปพื้นและถ้าใช้จับวันเว้นวัน น้ำสนเทศต้ม ถ้าเป็นลมหน้ากะทือ ถ้าใช้สนินบาด ๒ คลองให้ระเหยน้ำให้ลงให้หน้าผากตึง ให้หูตึงขนหน้าแข็งกลับขึ้นย่อน เรียกว่า สนินบาด ๒ คลอง^{๑๓} เอาเขากวาง จันทน์แดง ฝนกับน้ำดอกไม้อละลายยากิน ถ้าไม่ฟังเอาเนื้อไม้เปลือกแคแดงต้มเป็นกระสายละลาย ยานี้แก้มาแล้ว ดีค่า ๕ ชั่งทองแล ฯ๑๓

^{๑๓} อาการของโรคปวंग หรืออาหารเป็นพิษ คือท้องลง(ลงท้อง, ท้องเสีย) และราก(อาเจียน).